

УДК 340.12:321.01
DOI: <https://doi.org/10.17721/sophia.2026.27.12>

Юрій СКОКЛЮК, асп.
ORCID ID: 0009-0008-7589-6944
e-mail: [yskoklyuk@yahoo.com](mailto:ykoklyuk@yahoo.com)

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ФІЛОСОФІЯ ПРАВА РУДОЛЬФА ФОН ІЕРІНГА І ДОКТРИНА "РУССКІЙ МІР"

Вступ. Простежено, як філософія права Рудольфа фон Ієрінга, що утверджує телеологічне розуміння права як морально спрямованої мети, протистоять антиправовій есхатології "руського міра", у якій сила сакралізується, а право редукується до ідеологічного інструменту насильства. Актуалізовано цивілізаційний вимір сучасної війни Росії проти України як конфлікту двох систем правового мислення – телеологічної, що ґрунтується на свободі й справедливості, та міфологічної, що виправдовує імперську агресію. Актуальність дослідження зумовлена потребою осмислення глибинних суперечностей між європейською правовою цивілізацією, що базується на принципах раціоналізму, гідності й свободи, та ідеологічною доктриною "руського міра", яка заперечує автономію особи й раціональність права.

Методи. Використано філософсько-правовий, герменевтичний і порівняльний підходи, що поєднують аналіз класичних текстів Ієрінга (*Der Zweck im Recht*, *Der Kampf ums Recht*) із критичною інтерпретацією сучасних російських ідеологічних наративів. Застосовано методи соціальної феноменології та аналітичної герменевтики для виявлення смислових антиномій – право / сила, мета / місія, свобода / колективізм, гідність / підданство.

Результати. З'ясовано, що Ієрінг трактував право як етичну форму соціального життя, у якій гармонізуються інтереси свободи й порядку. Його телеологічна модель розглядає право як боротьбу за гідність і справедливість, де сила підпорядковується моральній меті. Натомість "руський мір" постає як форма антиправового мислення, що сакралізує владу, підмінює мораль ідеологією, а право – насильством. Виявлено, що ця доктрина є не телеологічною, а есхатологічною системою, у якій історія розуміється як повторення сакрального міфу, а людина позбавляється статусу суб'єкта права. У контексті сучасної української реальності ієрінгівська філософія права постає як моральна й інтелектуальна альтернатива ідеології "руського міра", оскільки її телеологізм спирається на принципи свободи, гідності та громадянської відповідальності.

Висновки. Доведено, що антиномія між правовим раціоналізмом Ієрінга та імперським міфологізмом "руського міра" має цивілізаційний вимір: перший утверджує право як засіб морального вдосконалення, другий – як релігійно-ідеологічне виправдання сили. Український досвід боротьби за свободу й незалежність засвідчує актуальність ієрінгівського принципу – право живе лише там, де за нього борються. Отже, аргументовано, що філософія права Ієрінга виступає духовним антиподом неоімперських наративів і підґрунтям формування української моделі правової державності, що ґрунтується на гідності, моральній відповідальності та верховенстві права.

Ключові слова: Рудольф фон Ієрінг, філософія права, телеологія, "руський мір", сила, гідність, мораль, правова цивілізація, українська ідентичність.

Вступ

Постать Рудольфа фон Ієрінга (Rudolf von Jhering, 1818–1892) належить до тих, хто здійснив радикальний поворот у розвитку європейської філософії права. Його знаменита теза "*Der Zweck im Recht*" ("Мета в праві") означила перехід від юридичного формалізму до соціально-функціонального розуміння права як живої сили, покликаної служити суспільним цілям. У центрі цієї концепції – людина, її інтерес, гідність і свобода, які набувають реального змісту лише у правовому порядку.

На противагу цьому, доктрина "руського міра", що сформувалася у межах пострадянського простору як ідеологічна основа неоімперської політики Російської Федерації, демонструє повну девальвацію права. Вона базується на ідеї "сакральної державності", де право підпорядковується "вищій духовній місії" народу та лідера. Такий підхід перетворює силу на головний регулятор соціального буття, а насильство – на інструмент морального "виправлення" світу.

У цьому сенсі порівняння філософії права Ієрінга з доктриною "руського міра" має не лише теоретичне, а й цивілізаційне значення. Воно дозволяє зрозуміти, як у сучасній війні Росії проти України зіткнулися дві системи права й моралі: європейська, побудована на верховенстві права, та імперська, що отождолює справедливість із міфічною "історичною правдою".

Відповідно, метою пропонованої статті є здійснити філософсько-правовий аналіз співвідношення між ієрінгівською концепцією права та ідеологією "руського міра", виявивши, як у межах кожної з них постає питання про сенс права, мету соціальної боротьби й місце людини в системі влади.

Методи

Методологічну основу дослідження становить міждисциплінарний філософсько-правовий підхід, який поєднує герменевтичний аналіз класичних текстів Ієрінга (*Der Zweck im Recht*, *Der Kampf ums Recht*), історико-філософську реконструкцію контекстів його вчення та критичну інтерпретацію ідеологічних наративів сучасної російської доктрини "руського міра". Застосовано метод порівняльного правознавства та соціальної феноменології, що дозволяє співвіднести правову телеологію Ієрінга з антиправовим месіанізмом російської ідеології. Використано принципи аналітичної герменевтики для виявлення змістових антиномій: право – сила, мета – місія, свобода – колективізм, гідність – підданство.

Результати

Філософія права Рудольфа фон Ієрінга як телеологічна модель правової цивілізації. Філософія права Рудольфа фон Ієрінга посідає визначальне місце у становленні модерного європейського праворозуміння, оскільки саме вона започаткувала перехід від формально-догматичного трактування закону до його телеологічного, тобто цілеспрямованого й морально осмисленого розуміння. Ієрінг запропонував концепцію права, у якій нормативний зміст поєднано з етичною метою, а юридичну форму – із соціальним сенсом. Його знамениті праці *Der Zweck im Recht* ("Мета в праві") та *Der Kampf ums Recht* ("Боротьба за право") відобразили філософський зсув від позитивізму до гуманістичного реалізму, який тлумачить право не як набір статей, а як живий організм морального життя.

Мислитель розумів право як форму впорядкування людських інтересів, у якій досягається гармонія між

© Скоклюк Юрій, 2026

свободою особи та стабільністю суспільства. Як слушно зауважує Б. Малишев, на відміну від позитивістів, він не зводив право лише до сукупності норм, розглядаючи їх як формальний аспект правової системи. Водночас, заперечуючи позицію юснатуралістів, не трактував право як похідне від морально-філософських апріорних категорій, позбавлених реального регулятивного значення. Натомість у межах соціологічного підходу до розуміння права, дослідник прагнув довести, що його зміст формується з реальних суспільних відносин, детермінованих інтересами окремих людей та колективів – держави й суспільства (Малишев, 2010, с. 35).

Для нього мета – це не зовнішня функція права, а його внутрішня сутність, що визначає сенс правового порядку. У такому контексті право постає не як відображення сили держави, а як осмислена сила, підпорядкована загальному благу. Кожна правова норма, за Ієрінгом, має телеологічний характер, тобто містить у собі певну мету, спрямовану на забезпечення рівноваги між інтересами. У цьому полягає радикальна новизна його мислення: право – не статичний кодекс, а динамічна система, яка постійно трансформується відповідно до суспільного розвитку.

Ієрінг виступив проти панівної у його часи догматичної школи, що зводила право до логічно виведених конструкцій. Він твердив, що жодна правова норма не може бути зрозуміла поза своїм соціальним контекстом, а тому завдання філософії права – не в логічному впорядкуванні норм, а у виявленні їхньої мети та морального змісту. Його твердження, що "право є етикою у зовнішній формі", фактично означає, що закон має бути не тільки юридично точним, а й морально виправданим. У такому підході право набуває характеру соціального інструменту, що покликаний не придушувати, а гармонізувати людські відносини.

Визначаючи право як інституційне втілення моральної мети, Ієрінг таким чином закладає основи європейського правового гуманізму. Для нього мораль не є чимось окремим від права, вона становить його життєву субстанцію. Моральна мета закону – захист гідності особи й упорядкування суспільних інтересів без насильства. У цьому виявляється глибинна відмінність його філософії від будь-яких авторитарних моделей: у центрі правового процесу стоїть людина, а не держава. Право покликане не служити силі, а стримувати її, не виправдовувати владу, а обмежувати її мірою справедливості.

Ієрінгова концепція мети права нерозривно пов'язана з ідеєю боротьби. Він вважав, що право не існує без зусилля, без постійного морального напруження, яке вимагає від людини захищати свої права. Його знаменита формула – "хто не бореться за своє право, той не вартий його" – стала гаслом правового активізму. Боротьба за право в Ієрінга має не руйнівний, а творчий сенс: вона є засобом утвердження моральної вартості особистості й підтримання загального правопорядку. Кожна людина, яка захищає своє право, водночас захищає ідею справедливості як такої. Отже, у боротьбі за право виявляється не егоїзм, а солідарність, не сила, а гідність (Jhering, 1913, с. 57).

Ця концепція тісно пов'язана із соціальним розумінням інтересу, який Ієрінг трактував як основу права. Інтерес, на його думку, не є суто утилітарною категорією, а вираженням волі до співжиття. Людина прагне задовольнити власні потреби, але у правовій формі це прагнення підпорядковується загальному благу. Тому право – це не компроміс егоїзмів, а розумна організація інтересів. Відповідно до цього принципу Ієрінг визначає

мету права як реалізацію морального змісту суспільства через узгодження приватного та спільного. У цьому аспекті його думка перегукується з філософськими ідеями І. Канта про моральний закон, але, на відміну від кантівського формалізму, Ієрінг прагне показати, як цей закон діє в історичній реальності.

У його телеологічній концепції право постає як форма моральної волі, що з'єднує силу та розум, етику і практику. Він відкидає як правовий ідеалізм, відірваний від життя, так і цинічний реалізм, позбавлений моральної мети. Для Ієрінга право – це боротьба цивілізації зі сваволею, форма осмисленого опору хаосу, спосіб утвердження морального порядку у світі. Його теза про те, що "кожен прогрес у праві – це втрата сили", означає, що розвиток суспільства полягає у дедалі більшому підпорядкуванні сили нормі, тобто в цивілізованні людської волі. Саме це і становить сутність європейського правового досвіду, який Ієрінг бачив як процес морального дозрівання людства.

В українській філософсько-правовій традиції ідеї Ієрінга було сприйнято з особливою глибиною. Б. Кістяківський, розвиваючи концепцію морального змісту права, наголошував, що право – це "моральний порядок свободи", який не може існувати без активного громадянського зусилля. П. Новгородцев у "Філософії права" писав, що "право – це не знаряддя примусу, а засіб морального самовизначення людини". Таке розуміння є прямим відлунням ієрінгівської думки, згідно з якою боротьба за право – це форма морального виховання суспільства.

Ієрінг був переконаний, що право має історичний характер, воно змінюється разом із розвитком культури. Проте ця мінливість не означає релятивізму. Навпаки, право має внутрішню моральну константу – прагнення до справедливості. Звідси його теза, що "справедливість є метою права, а право – засобом її досягнення". Такий підхід перетворює право на процес, у якому моральна ідея поступово втілюється у форму життя. Це процес нескінченний, бо людська гідність завжди потребує захисту й оновлення (Jhering, 1915, с. 15).

У межах сучасного українського досвіду філософія Ієрінга набуває особливої ваги. Боротьба за право, про яку він писав як про моральний обов'язок, в українських реаліях перетворюється на боротьбу за існування самої правової культури. Війна, агресія та спроби нав'язати зовнішню волю поставили перед суспільством питання про сенс права як простору свободи. Відстоювання незалежності, демократії та людської гідності є прямим втіленням ієрінгівського принципу: право живе доти, доки за нього борються. Саме в цій боротьбі право з абстрактного поняття перетворюється на форму історичного самоствердження народу.

Для Ієрінга право завжди пов'язане з ідеєю гідності. Людина, яка поступається своїм правом, втрачає не лише зовнішню свободу, а й внутрішню самоповагу. Гідність у цьому розумінні є підґрунтям будь-якого правового ладу. Право існує не заради держави, а заради захисту людської особистості, її честі й свободи. Цей принцип має безпосередню актуальність для сучасного українського суспільства, де боротьба за права і свободи стала основою громадянської солідарності. У цьому сенсі філософія Ієрінга постає не як історичний артефакт, а як моральна опора у виборі між правовим порядком і сваволею, між свободою і підкоренням.

Телеологічна концепція Ієрінга виражає найглибший сенс європейської правової цивілізації, у якій право розуміється як засіб морального вдосконалення, а не як інструмент влади. Вона формує уявлення про право як

боротьбу не за привілеї, а за гідність, як шлях до справедливості, що потребує активної волі. Ієрінгівська телеологія нагадує, що сила без мети руйнує, тоді як сила, спрямована на моральну мету, творить цивілізацію. Для України цей урок має принципове значення: лише право, наповнене моральним змістом, здатне стати основою державності, що утверджує свободу, людяність і справедливість.

Антиправова есхатологія "руського міра" як заперечення телеологічного змісту права. Філософія права Рудольфа фон Ієрінга, заснована на телеологічному розумінні права як морально зорієнтованої мети, втілює ідеал європейської цивілізації, у якій верховенство права є умовою людської гідності. Цей ідеал прямо протистоїть феномену "руського міра" – не лише як політичній ідеології, а передусім як антитезі правового мислення. Доктрина "руського міра" є прикладом архаїчної есхатології, що підмінює право міфом, а мораль – ідеологією. Її сутність полягає у тотальній сакралізації влади, у наданні силі метафізичного статусу "істини" та у зведенні людини до безособового елемента колективного "тіла".

На відміну від ієрінгівського розуміння права як усвідомленої сили, що служить моральній меті, у парадигмі "руського міра" сила сама стає метою, а право – лише оболонкою, яка легітимізує насильство. Цей ідеологічний феномен поєднує у собі релігійно-міфологічну ідею "богообраності народу" з політичним прагненням до експансії, утворюючи своєрідну синкретичну форму сакралізованого імперіалізму. Як слушно підкреслює М. Козловець: "реалізація проекту "Русській мір" з домінантою на користь однієї церкви суперечить українській релігійній ситуації, що склалася в останні роки" (Козловець, 2014, с. 127).

Право в такій системі мислення розглядається не як інструмент рівності та свободи, а як знаряддя історичної місії, у якій моральність ототожнюється з послухом, а справедливість – із величчю держави.

Своє філософське коріння доктрина "руського міра" має у середньовічній візантійській теократії, де імператор вважався носієм "божественної істини" і джерелом права. Після занепаду Візантії цей архетип було перенесено на московське ґрунтування концепцією "Третього Риму". Ідея "святої держави", що нібито має особливу духовну місію, стала підвалиною російської політичної культури. Вона передбачає ототожнення Бога, царя і закону в одній сакралізованій волі. Право в цьому разі не регулює владу, а лише її освячує. Такий тип мислення суперечить не лише ієрінгівській телеології, а й будь-якій раціональній філософії права, бо в ньому зникає поняття об'єктивної норми, а закон перетворюється на метафізичну зброю влади.

Сучасна форма "руського міра" виростає з цієї архаїчної матриці, але набуває медіально-інформаційного виміру. Як зауважує Г. Почепцов, це – "комунікативна ідеологія, що замінює реальність символічним простором влади". Її структура функціонує не через логіку аргументу, а через ритуал і міф, які формують відчуття "вищої правди" поза будь-яким правом. Під гаслами "захисту традиційних цінностей" і "священної боротьби із Заходом" відбувається відверте заперечення основоположних принципів права: автономії особистості, презумпції невинуватості, рівності перед законом, свободи совісті.

На рівні світоглядному "руський мір" протиставляє себе європейському гуманізму. Якщо Ієрінг визначав право як форму реалізації соціального інтересу, що служить

моральній меті, то в "руському мірі" інтерес замінюється "місією", а мораль – "історичною правдою", яку проголошує держава. Це означає перетворення телеології на есхатологію: право більше не спрямоване на майбутнє, воно закуто в міф минулого, у спогад про "втрачений рай" імперії. Така філософія заперечує розвиток і підпорядковує історію повторенню сакрального сценарію.

У цій парадигмі людина не є суб'єктом права, бо її воля не має самостійної цінності. Вона лише частка "духовного народу", носій "єдиної істини", що нібито стоїть вище від будь-яких законів. Ієрінгова боротьба за право передбачає відповідальність і гідність, "руський мір" замінює їх покорою та героїзмом страждання. Якщо в першому випадку моральність полягає в активності, то у другому – в пасивному служінні. Саме тому "руський мір" формує тип особистості, яка не шукає справедливості, а приймає її з рук влади, визнаючи її сакральність.

У політичному вимірі ця ідеологія втілюється у концепції "суверенної демократії" та "державної правди", які знищують саму ідею універсального права. Вони створюють ілюзію правопорядку, де закон не є мірилом справедливості, а лише функцією політичної доцільності. У цьому сенсі "руський мір" є класичним прикладом антиправового мислення, у якому сила виправдовує сама себе. Як зазначав Ієрінг, "право без мети – це тіло без душі, а сила без права – це звір". Саме ця метафора як найточніше описує природу сучасного російського мілітаризму, що ховається за маскою духовності.

Антиправова природа "руського міра" стає особливою очевидною у його ставленні до міжнародного права. Його представники проголошують пріоритет "традиційних цінностей" над універсальними нормами прав людини, заперечуючи сам принцип рівності держав і народів. Такий підхід є прямим запереченням ієрінгівського переконання у тому, що право є засобом обмеження сили задля співжиття. Замість побачити у праві гарантію миру, "руський мір" тлумачить його як загрозу для "священного простору" імперії. Це не телеологія порядку, а есхатологія війни.

Тому, справедливо зауважує А. Вайсбанд, реархаїзоване квазіхристиянство, що отримало нове ідеологічне оформлення у доктрині "руського міра", апелює до базової екзистенційної потреби людини – прагнення до укоріненості в бутті, яке в умовах модерного світу стає дедалі важче задовольнити. Отже, суспільство, яке прагне звільнення від цієї деструктивної ідеології, має не лише забезпечувати інтелектуальну емансипацію своїх громадян, розвиваючи критичне мислення, почуття власної гідності та відповідальності за себе і спільноту. Не менш значущим завданням постає створення альтернативних форм духовного й екзистенційного вкорінення, що дозволили б людині віднайти сенс і стабільність буття без повернення до авторитарних, тоталітарних чи неоархаїчних моделей соціального порядку (Вайсбанд, 2024, с. 32).

У духовному сенсі ця ідеологія є спробою повернути суспільство до дораціонального стану, у якому моральність визначається не совістю, а належністю до "своїх". Мораль у такій системі є колективною, безособовою і тому не може бути основою права. У ній немає поняття провини як особистої відповідальності – є лише зрада спільноти. Саме тому "руський мір" не визнає злочину проти іншого народу: у його уявленні існує лише "гріх" проти "великої місії". Це фундаментально суперечить ієрінгівській ідеї моральної відповідальності, де кожна особа відповідає за дотримання права як загального обов'язку.

Український досвід протистояння "руському міру" відкриває цю антиномію у всій її глибині. Війна, що триває, –

Yurii SKOKLIUK, PhD-student
ORCID ID: 0009-0008-7589-6944
e-mail: yskoklyuk@yahoo.com
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

RUDOLF VON JHERING'S PHILOSOPHY OF LAW AND THE DOCTRINE OF THE "RUSSIAN WORLD"

Background. *The article explores how Rudolf von Jhering's philosophy of law, which asserts a teleological understanding of law as a morally oriented purpose, stands in opposition to the anti-legal eschatology of the "Russian world", where power is sacralized and law reduced to an ideological instrument of violence. The study highlights the civilizational dimension of Russia's current war against Ukraine as a clash between two systems of legal thought: the teleological, based on freedom and justice, and the mythological, which legitimizes imperial aggression. The relevance of the study lies in the need to comprehend the deep contradictions between European legal civilization – grounded in the principles of rationalism, dignity, and freedom – and the ideological doctrine of the "Russian world", which denies personal autonomy and the rational foundations of law.*

Methods. *The methodological framework combines philosophical-legal, hermeneutic, and comparative approaches that integrate an analysis of Jhering's classical works (*Der Zweck im Recht*, *Der Kampf ums Recht*) with a critical interpretation of contemporary Russian ideological narratives. Methods of social phenomenology and analytical hermeneutics are applied to identify key semantic antinomies – law vs. power, purpose vs. mission, freedom vs. collectivism, dignity vs. subjugation.*

Results. *It is demonstrated that Jhering conceived law as an ethical form of social life harmonizing freedom and order. His teleological model views law as a struggle for dignity and justice, where power is subordinated to moral purpose. In contrast, the "Russian world" represents a form of anti-legal thinking that sacralizes authority, replaces morality with ideology, and transforms law into violence. This doctrine is revealed as an eschatological rather than teleological system, interpreting history as a repetition of a sacred myth while depriving the human being of the status of legal subject. Within the contemporary Ukrainian context, Jhering's philosophy of law emerges as a moral and intellectual counterweight to the ideology of the "Russian world", since its teleologism is grounded in the principles of freedom, dignity, and civic responsibility.*

Conclusions. *The opposition between Jhering's legal rationalism and the imperial mythologism of the "Russian world" acquires a civilizational significance: the former defines law as a means of moral advancement, while the latter reduces it to a religious-ideological justification of force. The Ukrainian experience of defending freedom and independence demonstrates the enduring validity of Jhering's maxim that law lives only where people fight for it. Thus, Jhering's philosophy of law serves as a spiritual and intellectual antithesis to neo-imperial narratives and as a foundation for Ukraine's legal statehood, grounded in human dignity, moral responsibility, and the rule of law.*

Keywords: *Rudolf von Jhering, philosophy of law, teleology, "Russian world", power, dignity, morality, legal civilization, Ukrainian identity.*

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.